

Szeretve tisztelt

Az író nem tudhat mindent. Mérheterlen kárára válna, ha mindent tudna. Talán előtenné a düh, magát veszejtené el őszinte felháborodásával; fullasztó dühében nem maradna ideje az irodalomra. Az is lehet, hogy csupán elveszne a részletek (a büntetések részletei) között. Amennyit tud, az bőven elég neki.

Az író nem tudta, hogy az út mentén 1112 méterenként bólogató pálmafák dél-amerikaiak, ázsiai eredetűek vagy hazai termékek, hiszen nyitott gazdaságú országban élt, ahol minden — szó szerint minden — megtörténhetett, ha nem is minden láthatott napvilágot. A Humánium Heté alkalmából virág- és zászló-díszbe öltözött az egész ország, s ebbe bőven belefértek a pálmafák.

Annyit tudott, hogy a mikrobuszban tilos dohányozni. Azt is tudta: miért. A sofőr mesélte, hogy a kocsi benzinfűtésű, s bár nem fűt, mégis robbanásveszélyes, ahogyan azt a nem régen lévegőbe repült könyvtáros delegáció bizonyítja. Ez persze nem zárja ki, hogy országos programban hozzák be a járműveket. Mindenki ismerte és meg is tanulta a szólást: Addig takarózz, ameddig a nyújtód ér.

Nagyon hiányzott neki a cigaretta, és sóvárgását a mellette buzgón csevegő nett asszony sem csökkentette. A hölgy még 6—8 évvel azelőtt is nagyon szép lehetett: mély tűzű fekete szemek, szabályos ívű szemöldök, fitos kis orr, cseresznyeajkak, kerek állacska tojásdad, szabályos arcban, és mindehhez jól méretezett arányos alkat immáron kissé elduzzadt hassal, túl kemény melltartóval és ernyedésnek induló bőrrel. Igen gyakorlott volt a sima, mosolyokban gazdag fecsegésben.

Ámde épp ezt nem szenvedhette az író. Eleddig megúsza komoly fenytés nélkül, ezért csak módjával félt, s ha tehette, igen udvariatlan — azaz őszinte — volt.

Miközben tehát a nett asszony egyfolytában mesélte családjá élettörténetét: egy szomszédos államból menekültek át a hazába, iszonyatos üldöztetések, megaláztatások, diszkriminációk, elnyomás közepéből ebbe a szabad, édes, nagyszerű életbe — a férfi csak részleteket fogott fel, amik szembefordultak a begyakorlott szöveg fordulataival. Az áttelepülésről az jutott eszébe, hogy pár éve engedélyezték egy ellenséges országba való utazását, s ott két napra a szomszéd államból áttelepültek között szállásolták el. Emlékezett még a mohó, nyers öröm pirította arcokra, a régi haza gyalázására, a régi barátok elfeledésére, s hogy az újoncok feltétel nélkül mindenre hajlandók a befogadásért. A betelepülők hazai reflexeit ismerve a „szakemberek” minden biztonnyal jól kiaknázták a készséges emberanyagot. Az új boldogság ecsetelésében pedig az ragadta meg a figyelmét, hogy a férj — odaát sikeres építész — túlnan sokkal jobban keresett. A nett hölgy ezután áttért gyermekei ájult dicséretére: rémtörténeteket mesélt egyetemista fia elmeéletről, aki már a professzorokat is kioktatja. Na és a lánya szépsége.

Az író örült, hogy nem jut szóhoz. Ellenérzését legyűrte: hiszen ez a család egyet mégiscsak importált az óhazába: a módszeresen sorvasztott nemzeti tudat megbecsülését, s ezen fölül bizonyára sokat olvasó sznobok válnak belőlük. Velük szemben a Humánium Hetét szervező helyi vezető nyilván évek óta

nem olvas, kizárólag a politikai és kulturális pletykák alapján ragyogtatja siker-pályája csillagát.

Az író a lelkiismeretére való hivatkozással rengeteg többletmunkával halmozták el az utóbbi hetekben. Tudatosan vállalt állást, hogy őrizhesse „integritását”, azaz: ne kényszerüljön pénzért írni. Pihent hát, mosolygott, gyűjtögette az erőt a találkozásra rajongott népével.

A beszédözön szüneteiben félre-félrekapta a tekintetét, kibámult a pálmák levelein túl a dúsan lengő roz- és búzatáblákra, azok mögött az akácfasorokra, a végtelenül elterülő alföldi vidékre. A táblák szélén kétféle kék: búzavirág és szarkaláb. Egy legelő mellett majdnem megállt a szívverése: ezer meg ezer pipacs borította a távolba vesző rétet. Legszívesebben kiugrott volna, hogy megtapogassa, megsimogassa a virágokat, a fűvet, leheveredjen, beleszagoljon a mezőbe. Ez évben még egyetlen órája sem maradt, hogy kiszabaduljon a zöldbe, a szabadba.

Tudta, hogy nem állhatnak meg, hiszen ötven kilométer, azaz egyórányi út állt előttük, s a sofőr nem fog gyorsabban hajtani. Munkaidőben van, ilyenkor semmi sem sürgős, küzd az órákért, a túlórákért. Most épp arról beszélt a hölgynek, hogy ötszobás lakást épít a családnak, s amíg el nem készül a ház, nem válik meg ettől a munkahelyétől. Az író kiszámolta: a cammogással a fizetése felét túlórázza össze, a további felét a benzinen takarítja meg, a mikrobuszt teherszállításra is használhatja — valamint bérfuvarozásra. Nem beszélve a kulturális központ révén szerzett kapcsolatokból származó hiánycikkek, engedélyes árúk, kedvezmények soráról. Végül is mindent szabad neki, csak a kocsiban dohányozni nem.

Valami hiányzott. Az író hamar rájött, mi az: a pálmák. Ezen az útszakaszon talán ellopták az értékes anyagot. Elképzelte, hogy a bólogató ágak tehető iparosok és vezetők eozinos csempékkel díszített, tágas előszobáit díszítik a lakozott pozdorjabútorok és kovácsoltvas díszállványok között, s a látogatók már az elő-előszobában levetik a cipőjüket az áhíttól.

Lassan közeledtek a településhez, az író hóna alatt kezdett kiütni a verejték, szívdobogása szaporább lett. Ajzódott, mint minden találkozó előtt, s ez az izgalmi állapot volt a garancia, hogy lázba hozza, magával ragadja a hallgatóságot.

A régi nemesi kúriából átalakított Kultúra és Humánium Házában egy lámpalázás, kedves, beszédhibás népművelő leány fogadta őket. A nett városi asszony leereszkedően fogadta a köszönését. A sofőr megkérdezte: mikorra legyen itt, és széleseben elítávozott. (Az író rájött: ez a férfi még soha életében nem vett részt kulturális rendezvényen, ahová ő vitte a vendégeket.)

A beszédhibás leány tört mondataiból — ha a nett asszony szóhoz engedte — kiderült: ő terjeszti az engedélyezett kultúrát, azaz hetente néhány órán át ő kölcsönöz könyvet, s esténként ő kapcsolja be a tévét a nagyteremben. Szolgálatának elnyúló éveit már befejezte az általános iskolát, elvégezte levelezőként a gimnáziumot, s most épp a főiskola második évével gyürkőzik másodsorra. Látszott, hogy szenvedően komolyan veszi a feladatát, saját nyomorúságos fizetéséből még szendvicset is készített, konyakot, kávévét vett, bort kínált körbe a helyi notabilitások között, s ez — noha az író csak egy kávévét fogadott el — rokonszenvenné tette a himlőhelyes, foghíjas leányzót.

A notabilitások olyanok voltak, mint mindenütt: jóllakottak, s mégis örökké éhesek. (Az örök éhség talán a félelemtől jön.)

A negyedik szendvics után a helyi titkár odavetette:

— Az emberek várjanak. Elmenni úgyse mer egy se.

Húsz perc késéssel fújtatott be egy rózsaszínű ruhás, csupa négyszöglet asszonyosság. A dadogó leány görnyedve mutatta be: ez a helyi irodalom- és történelemtanító, a nemes dolgok tudora, ő tartja majd a bevezetőt. Az asszonyosság leereszkedő volt, méltóságteljes. Kezét, lábát, arca minden vonását mintha nagyoló szekercével faragták volna. Hogy nő, arra a szoknyájából következtethetett az idegen.

Beléptek a zsúfolásig telt terembe. Az író megcsapta a fájdalom, a felelősség és a szorongás — a megrebbenő tekintetekből kicsapó várakozás, könyörgés, a kiszolgáltatottság, a félelem, a reménykedés — és a rendezvények iránti örök kétely. Pedig manapság a vakmerőbbek már a vezetőknek fenn-tartott, s mindig üresen marad első két sorba is előmerészkedhettek.

Dél-amerikai szokás szerint fekete fejkendő öregasszonyok napégette, rán-cok barázdálta arcából, érdeklődő parasztasszonyok kíváncsi-néma szemöldöke alól, makacs fiatal emberek és megroggyant családapák mély tűzű tekintetéből, megfenyített pedagógusok színjátészó szájáról, elegáns feleségek sminkelt orcáiról, iskolásgyerekek tágra kerekedett szeméből, és szigorú, felelős beosztású emberek tompa szempillái közül áradt felé a sokféle, összeegyeztethetetlen várakozás.

A beszédhibás lány elkékvülve, remegve üdvözölte tisztelt vendégeit és átadta a szót a fából faragott asszonyoságnak. Az megigazította a mellét, elrendezte a rózsaszín ruha ráncait:

— Mélyen, szeretve tisztelt titkárunk, mélyen, szeretve tisztelt elnökünk, szeretve tisztelt író vendégünk, tisztelt kollegák és kedves érdeklődők. Szeretve tisztelt társadalmunk hón óhajtja a köznép javát, sőt javait. Mi sem bizonyítja ékebben ezt, mint évente egy emelkedett héten át a nép okulására és felnevelésére rendezett Humanitás Hete. Igaz vezetőink — kiket szeretve tisztelünk — ekkor óhajtják egyszerre, egy közösen akart csapással közelebb terelni egymáshoz a kultúra emelkedett gondolatait és a köznépet, hogy élvezze az áldásokat. Bölcs vezetőink és hozzájuk csatlakozó kormányunk szeme előtt egyre csak ez lebeg. Ez lebeg, lobog. A költővel szólva mondanám: Éhe az evésnek, éhe a sónak. Köztudott dolog ugye, hogy sok más egyéb között az élet sója az irodalom. Az irodalom, melynek nagy, nemes szeretete van társadalmunkban, s a költők az elkötelezettség jegyében tudják a kötelességüket. Haza és kötöttség, ez a két szó, mellyet szop a gyermek, mint az anyamellet — szoltam a költővel. Na ennyit erről. Most rátérek szeretve tisztelt vendégünkre.

Az elüvegesedett tekintetek előtt a diadalittas szónok bebizonyította: nem-hogy nem olvasott tőle semmit, nemhogy azt is félreértelmezi, de még kötetei címét is hibásan írta ki valahonnan. Az író azon gondolkodott: vajon akad-e szerző a hazában, akire illene ez a bemutatás. Gondolataiban egy felkiáltás akasztotta meg:

— Mert hazánk mégsem Dél-Amerika! — csapott az asztalra az asszonyosság, aztán megenyhülten az első sorban ülőkre mosolygott:

— E gondolatok jegyében adom át a szót. És hogy ne legyünk mindég olyan komolyok, hát vicceljünk is egyet: adom át az adomát.

Fergeteges kacagásban tört ki, a fagyott tenyerek tapsviharában megdöntötte törzsökös törzsét és leült.

Az író döbbsen engedélyt kért, hogy ülve maradjon, engedélyt kért, hogy ne olvasson fel a műveiből, hiszen úgysem ismerik, s legalább az irodalomból ne érje erőszak az embereket. Ekkor azonban nem fékezte tovább a dühét, s az asztalra csapott:

— Nem „íróként” vagyok itt, nem „kiküldöttként”! Ember vagyok, a maguk honfitársa, aki talán másként látja a világot, az országot, a nemzet állapotát, mint örök. Hivatásomnál fogva kéretlenül kisajátítom magamnak a jogot, hogy hazánkról és népünkről gondolkozzam. Ha van valami értelme az ittlétemnek, hát az nem az irodalom, hanem az, hogy beszéljünk egymással! Felelős és igaz szót váltson önkkel valaki a saját sorsukról, azok helyett, akiknek ez lenne a dolga, akiket ezért fizetnek — illetve azért, hogy ezt ne tegyék! Kérdezzenek tőlem bármit. Kérdezzenek és én a saját lelkiismeretem szerint válaszolok. Tudom, pokoli nehéz kimondani évek óta eltagadott gondolatokat. Nem teszem könnyűvé a dolgukat — a magamét sem szoktam! Itt ülünk egymással szemben, őszinte szándékkal, és mindaddig feszengünk, amíg valaki önök közül el nem kezdi. Utána minden könnyebb lesz — azaz nehezebb. Lásunk neki közös dolgainknak.

Döbbsen csendült a teremre. A szemek kifényesedtek, és rémülettel teltek meg. Az író rágyújtott, előrekönyökölt, farkasszemet nézett a verejtékező emberekkel. Észrevette, hogy a nett hölgy egy spirálfüzetbe jegyzetel. Lám, futott át az agyán, mégiscsak megsokszorozódnak a gondolatai, mondatai eljutnak majd a körzeti központba, megtermékenyítően hatnak ott is.

A vak csendet végre egy több oldalról bökődött kislány törte meg:

— Hogyan lett író az íróbácsi?

Fintor nélkül vágott neki a válasznak. Oszlatta, tépkedte az írásra, művészetre aggatott ködöket, magyarázgatta, hogy egy ország élete egyetlen, egészséges munkamegosztás — lenne! —, ha mindenki komolyan venné a dolgát; hogy minden hivatás egyenértékű, amennyiben jól, felelősen végzik, hogy a munka szeretete és minősége minden emberi tevékenység mérlege — ha a társadalom biztosítja ehhez a feltételeket —, s ezen még a fővárosi, nagyvárosi öntöménézés, a vidéket lenéző, lezüllesztő törekvés sem változtat.

Ekkor szakadozott fel a lebetonozott, zománccal leégetett, homokkal beszórt felszín, egymás után pattantak ki a kérdések.

Az író rebbenve, szárnyalva, lobogva beszélt a szépről, az igazról, a tisztességről, a megalázottságban is elnyerhető vigaszcól, a szorongatott nemzeti létben a reményről, a megtaposott vidéki életben az értékörző küldetésről, s a szoros politikai pórásban az emberi szabadság és teremtő öröm maradék lehetőségéről.

Cigarettszikkok égtek az ujját, kinyíló tekintetek az érzelmeit, saját elfeledett fontossága a hiúságát, elföldelt mondatainak kiszabadított ereje a fantáziáját.

Az emberek mohón itták be a helyettük kimondott érvényességeket — a nett hölgy gőzerővel jegyezte fontos mondatait. Láta, érezte, hogy meginog az elérhetetlen távolságban lebegő, s valami úri bitangságként számon tartott irodalom iránti gyanakvás, s lehet, hogy a szerelmes könyveken, a központilag támogatott scifin, a krimiken kívül egyszer műveket is a kezükbe vesznek majd ezek a jobb sorsra érdemes emberek.

Elragadtatott állapotában olyan fogalmakra is sort kerített, mint a demokracizmus és az igazi demokrácia közötti különbség, a társadalmi felelősség, a

nemzeti tudat, az össznemzeti érdek (az igazi), s a találkozó második órájában szinte már nem is kellett neki kérdés, egyfolytában csak beszélt, válaszolt a szemekben égő óriási, kiapadhatatlan szomjúságra. Magába szívta a napcserezette arcokból kitörő rajongást, a reményt, gyorsan elintézte hát nekik egy kanyarodással az álmodern társadalmak mohó, pénzsóvár, felszínes és öngyilkos jelenét, feltárta a leelkedő veszélyeket, leleplezte a ravasz tömegkultúra ártalmait, a manipuláció veszélyeit, azaz majdnem mindent elintézett. Kifújta a füstöt, és feltett egy koronát:

— Mert minden politika elárulja a népet, ha olcsó gazdasági trükkökkel, rövid távú kis sikerekkel tereli el a figyelmet a nemzet hosszú távú, létfontosságú dolgairól!

„Mert az ország politikája áruló politika!” — írta le a régi hazájából megszokott értelmezésben a nett asszony.

A megilletődött csendben egyenruhás kéz emelkedett fel, s nyomában egy deli csákós katonatiszt. Szeme vízkék, haja szőke, arca darabos, kemény, bizakodó, teste edzett, bevetésre kész. Bizonyára a militáns ifjú ellenzék tagja:

— Én csak azt akarom mondani, hogy akkora a kupleráj, a szabadosság, az engedékenység az országban, hogy nem lehet már első látásra világosan mindent áttekinteni! Ez minket zavar! Ezt mi nem bírjuk elviselni! Sehol a rend, a fegyelem. Nagyon hiányzik az utolsó szigorú korszak, amikor a főnök — isten nyugosztalja — jól oldalba vágta, megpofozgatta a zavaros fejű népet. Akkor tudták is, mit kell csinálni. Akkor világosság volt az agyokban!

Az író ordítani kezdett:

— Kítől tud maga az utolsó szigorúságról?! Elmesélte valaki magának: hány embert öltek meg, zártak be, hogy félemlítették meg az egész országot, hogy irtották ki a legjobbakat, a legőszintebbeket?!!

Tovább kiabált, s egyszer csak észrevette: vak félelem költözött a vele szemben ülők tekintetébe, cserepesednek az elébb még nedves ajkak.

— Mi másképp tudjuk — mondta a katonatiszt. — Lehet, hogy magának is van valami igaza. De akkor hogyan tovább? Maga szerint hogyan, mert erről nem beszélt. Mert nekünk világos elképzeléseink vannak az útról. Hogy egyenesen, strammul, keményen előrefelé az úton! Ez a lényeg. Csakhogy nagyon piszkálja a csőrünket a kerékkötő, okvetetlenkedő ellenzék!

— Kicsodák?! Mi az, hogy „ellenzék”?! Az ép eszű, kritikus, demokratikus igényű, a hazáért aggódó, őszinte emberek talán?!

— Hát azt most nem tudom, hogy micsoda, de az ellenzékre gondolok! A destruktívokra! A művészféleségekre!

Az íróban felvisítottak a szirénák. Felugrás helyett újabb cigarettára gyújtott, és két kezében két cigarettával, lázasan gondolkozott. Ha ezen a déli vidéken rásütik, hogy pesszimista és destruktív, ha ez beleágyazódik az aktákba, az intézményes papíremlékezetbe, akkor vége.

Az író támadva kezdett védekezni. Tőle idegen szavakat, fordulatokat vett a szájára, fordította a csapás irányát, próbálta némi engedménnyel ugyanazt mondani.

A mélyföldi tekintetekben az égő tűz helyét a játszma iránti kíváncsiság vette át. Aggódás bujkált a leghátul gubbasztó öregasszonyok sok fiat, unokát gyászoló tekintetében. Az izgatottan fészkelődő tanítók szorították arcizmaikat, és dörzsölték a kezüket.

A párviadal pattra végződött. Többé senki nem mert megszólalni, s a be-

szédhibás lány már izgatottan pillogott: bezárja-e az ülést, amikor egy széles arcú asszony lökte fel a kezét és felállt:

— Hát, az az igazság, hogy nem tom mér van ez, de ahogy elnézem az író urat, hát az az érzésem: Tessék mondani, nem csalódott maga? Már úgy értem, hogy a szerelme, a felesége, a tisztelt édesapja vagy ilyesmi? Vagy a barátai. Szóval valami csalódás?

— Rengeteget csalódtam — kezdte döbbenet az író. — Mint mindenki. De az ember értékét az adja — adná —, hogy bármennyi csalódás után mennyire elszántan képes tartani magát a hitéhez, a szándékaihoz.

— Rengeteg csalódás, meg minden! Ugyi megmondtam, hogy csalódott! — kiáltott fel büszkén az asszony. — Megmondtam én! Csalódott ember!!... Csak ezt akartam mondani. Köszönöm szépen.

Az íróban tehetetlen düh futott szét, megakasztotta a nyelvét. Mire összeszedte magát és felnézett: a dadogós leányzó éppen remegve berekesztette az ülést, és megköszönte szeretett vendégüknek, hogy látogatásával megtisztelte kicsiny falujukat.

Az író még annyit rikácsolt az elizskolók után, hogy a felelősség, a felelősség a nép, a nemzet állapotáért közös, senki nem menekülhet a saját, bármilyen kicsi posztján a számonkérés, a kollektív lelkiismeret elől.

Am ekkorra a teremben már csak a választott vezetők maradtak, az újra feltálat szendvicsek és italok. Azok sem sokáig. A nyilvánosság eltűnte után a teljesen elült vitában az elnökök, titkárok, és igazgatók csak és csakis a nyaralásról, az autómárkákról és a távollevőkről ejtettek szót.

Az írónak nem volt kedve inni, levertségét fékezendő mégis ledöntött három pohár konyakot. A dáridónak a sofőr vetett véget. Bejött, szétnézett:

— Vár az asszony — mondta. — Indulunk.

Annyira azonban mégsem várta az asszony, hogy 60 kilométer fölött pocskolja a drága benzint.

Az éjszakai síkföldön a nett hölgy megint végigmesélte életük borzalmait: ott kellett hagyni a négyszobás villát, itt csak háromszobás, lakótelepi lakás jutott nekik, s mindezért a keservért csak az nyújt vigaszt, hogy kivételes tehetségüknek megfelelően, iszonyatos céltudattal törnek előre, fölfelé a gyerekek.

— Itthon! — sóhajtott a szálloda előtt a búcsúzásnál. — Ó, itthon!

A hallban összeszorított térdel az író előző napi kísérője, egy csontsovány, szomorú szemű leányzó ült, azaz állt fel, mihelyt megpillantotta. A férfi köldökizmai összerándultak: úristen, nem engedik ágyba?! Vagy éppen ágyba taszítják?!

A magas, vézna leány félszegen nyújtotta a kezét:

— Bocsásson meg, hogy zavarom.

— Nem, dehogyan zavar — hadarta az író. — Tegnap meg szerettem volna hívni egy kávéra, de olyan végtelenül fáradt voltam. Bocsássa meg!

— Tegnap! — sütötte le szemét a lány. — Bizonyára feltűnt önnek, milyen halk és zavart voltam. Szót is alig váltottam önnel. Nem vagyok fecsegő típus, inkább a hallgatásra hajlok, mégis resteltem... — hirtelen felkapta a fejét, és szégyentől lobogó, mélykék szemét az íróra szegezte: — Nem bírtam megbirkózni a dilemmával! Én, kérem, gyáva voltam! Nem mondtam el önnek: ez évben minden kísérőre ráparancsoltak, hogy politikai hangulatjelentést készítsen a találkozókról, és írja össze az íróvendég élesebb kijelentéseit. Én

nem fogom! — kapkodott. — Lehet, hogy félszeg vagyok, nem vagyok szép, se kívánatos, de becsületes vagyok! Méltó az irodalomhoz, méltó önhöz!!... Kitalálok hát valami hazugságot, s majd azt jelentem be. Fel... Csak ennyit akartam.

Az író némán állt. A lány hirtelen előrehajolt, ajkának csücsörítő izmain át foga koppant az író arccsontján:

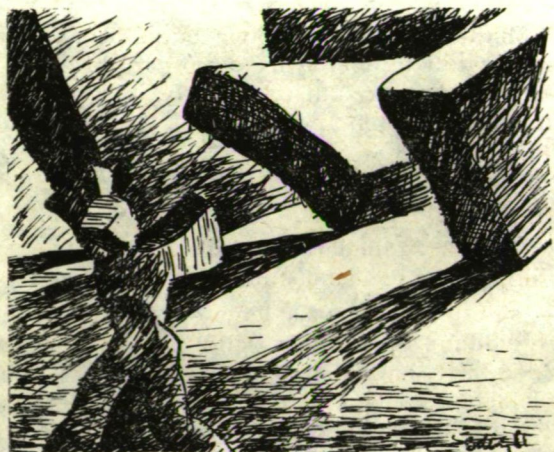
— Legyen bátor továbbá! Isten áldja! — lehelte, és csámpásan elrohant.

Az író éjjel tizenkettőkor, majd fél kettőkor is ellátogatott a bárba, hogy altató és nyugtató szereit hatását sörrel erősítse, mégis csak fél négykor ájult el a vegyszerektől.

Arra csak másnap reggel, a vonaton jött rá — azaz jövette rá magát görcsös erőlködéssel —, hogy talán mégsem akkora a veszély. Hiszen a nett hölgy régi hazája hangulata szerint fogalmazott feljelentő jegyzeteit már az osztályvezető rémülten elkezdi meghamisítani, nehogy ő, a meghívója kerüljön bajba, az igazgató pedig állása megtartása érdekében tovább sminkeli. Mire a szervek kezébe kerül, olyan szép lesz minden, mintha ő ki sem mozdult volna a fővárosból.

Ezzel ringatta, nyugtatgatta magát a vonatablakon kinézve a foghíjas pálmatorokra, két kezében két, remegő cigarettával.

Az író nem tudhat mindent. Az író ezúttal mégis remélte: erről az egy, kicsike ügyről sokat tud, s legalább annyit jól tud, hogy ne kerüljön túl sokba a többi, kevéske tudás.

BELICZAI MÁRIA RAJZA